

УДК 94(47+57) «1941/45»:336.22 (476.2)

Баявы летапіс партызанскага атрада Камарова як крыніца даследавання партызанскага руху ў Беларусі (чэрвень 1941 г. – верасень 1942 г.)

Л.С. СКРАБІНА

На аснове аналізу дакументаў асабістага архіва В.З. Каржа разглядаюцца гістарычныя падзеі першага вельмі складанага перыяду партызанскага руху ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны: чэрвень 1941 – верасень 1942 гг.

Ключавыя словы: партызанскі атрад, партызанская барацьба, партызанскі рэйд, Пінскі абкам КП(б)Б, Мінскі падпольны абкам КП(б)Б, «сямёрка», Цэнтральны штаб партызанскага руху, рэпрэсіі, узаемаадносіны з насельніцтвам.

On the basis of the analysis of the documents of VZ Korzh's personal archive the historical events of the first very difficult period of the partisan movement in Belarus during the Great Patriotic War are considered: June 1941 – September 1942.

Keywords: partisan detachment, partisan struggle, partisan raid, Pinsk regional committee of the Communist Party of Belarus, Minsk underground regional committee of the Communist Party of Belarus, «seven», Central headquarters of the partisan movement, repressions, relations with the population.

У апошнія гады «партызанская праблема» як частка гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ўсе часцей становіцца прадметам не толькі навуковага, але і грамадскага абмеркавання. Ёй прысвечана вялікая колькасць навуковых і навукова-папулярных публікацый. Аднак, як слушна сцвярджае беларускі даследчык А.М. Літвін, «далека не все факты и события, особенно относящиеся к наиболее трудному периоду лета-осени-зимы 1941–1942 гг., нашли исчерпывающее отражение в отечественной историографии» [1, с. 3].

У 1998 г. былі выдадзены партызанскі дзённік і ўспаміны легендарнага арганізатара партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны генерала Чырвонай Арміі, героя Савецкага Саюза В.З. Каржа [2]. Яшчэ раней, у 1994 г. у Беларускай гістарычнай часопісе была надрукавана дакладная запіска В.З. Каржа на імя П.К. Панамарэнкі аб прадзеланай рабоце ў тыле ворага за перыяд з чэрвеня 1941 г. па красавік 1942 г. [3]. Унікальныя ваенна-гістарычныя матэрыялы адлюстроўваюць падзеі першага, вельмі складанага перыяду партызанскага руху на Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны: чэрвень 1941 – верасень 1942 г. Таму аўтар абмяжоўвае змест артыкула мінавіта вышэй названымі храналагічнымі рамкамі. Гэтыя арыгінальныя матэрыялы з'яўляюцца важнай крыніцай для аб'ектыўнага і грунтоўнага даследавання станаўлення і развіцця партызанскага руху на Беларусі.

Вядома, што ў 30-я гг. ў рэспубліцы шмат рабілася для разгортвання партызанскай барацьбы ў выпадку магчымай вайны. У спецыяльныя тайнікі было закладзена некалькі дзесяткаў тысяч адзінак стралковай зброі, у тым ліку кулямётаў. А галоўнае – спецыяльную падрыхтоўку праходзілі кадры будучых арганізатараў і камандзіраў партызанскіх атрадаў. Сярод іх быў і Васіль Захаравіч Корж.

Аднак пасля вядомых перадаваўных судзебных працэсаў над камандзірамі, што належалі да вышэйшага каманднага складу Чырвонай Арміі, выкрыцця «змоў» у Чырвонай Арміі гэтая работа была спынена, тайнікі са зброяй ліквідаваны, былі ліквідаваны і падрыхтаваныя для разгортвання партызанскай барацьбы кадры. Уцалелі з усіх пасля чыстак толькі тры чалавекі: В.З. Корж, К.П. Арлоўскі і С.А. Ваўпшасаў [4, с. 19]. Уцалелі яны таму, што ў разгар рэпрэсій знаходзіліся ў Іспаніі.

Перад Айчыннай вайной В.З. Корж працаваў у Пінскім абкаме партыі загадчыкам фінансавым сектарам. Аб тым, што пачалася вайна, у Пінску стала вядома толькі апоўдні 22 чэрвеня 1941 г. В.З. Корж, як і іншыя работнікі, быў тэрмінова выкліканы ў абкам. У сваіх запісах

Васіль Захаравіч першы дзень вайны апісвае так: «...Приехала вдруг за мной обкомовская машина. Шофер коротко сказал: сегодня на рассвете разбомбили Жабинковский аэродром. Всех работников срочно вызывают в обком. Я мгновенно забыл, что работаю заведующим финансовым сектором Пинского обкома партии. У меня сразу сработала мысль: Что делать? Надо организовывать партизанские отряды и поднимать народ на борьбу...» [2, с. 191].

Не чакаючы «ўказанняў зверху» Пінскі абкам партыі ў першы дзень вайны задаволіў хадайніцтва В.З. Каржа аб стварэнні партызанскіх атрадаў і дыверсійных груп у вобласці. Аб гэтым сведчыць баявы летапіс партызанскага атрада Камарова (пвеўданім В.З. Каржа) з першых дзён яго існавання. «После того, как А.М. Минченко (першы сакратар Пінскага абкама партыі – Л.С.) закончил отдавать распоряжения, я попросил их обоих (у кабінёце Мінчанкі знаходзіўся другі сакратар абкама П.Г. Шапавалаў – Л.С.) выслушать мои намерения и планы по организации партизанских отрядов. У них получилась маленькая заминка. Я это видел. Ведь не было сверху на этот счет никаких указаний. Но они очень правильно поступили: взяли на свой риск организацию партизанского отряда в тот же день» [2, с. 191–192]. Па тэлефоне было дадзена распараджэнне сакратару Пінскага гаркама партыі Гомельштэйну дапамагчы Каржу В.З. арганізаваць партызанскі атрад з камуністаў, камсамольцаў і беспартыйных. «Так состоялось решение Пинского обкома об организации партизанского отряда в первый день войны и утверждении меня его командиром», – пісаў пазней В.З. Корж [2, с. 192]. Атрад быў арганізаваны з 60 чалавек, у яго ўваходзіла некалькі старых партызанаў, камуністаў, камсамольцаў і беспартыйных жыхароў г. Пінска. На ўзбраенні атрада знаходзіліся толькі вінтоўкі і некалькі гранат. «Вооружиться пулеметами и автоматами нам не удалось, поскольку нам не оказали в этом никакого содействия ни военные части, которые там находились, ни НКВД» [3, с. 15].

В.З. Корж адкрыў першую старонку трохгадовай гісторыі партызанскага руху ў Беларусі. Як бачым, яго не давялося закідаць у тыл ворага з Цэнтра. Ён быў з кагорты беларускіх партызан першага часу.

Першае баявое «хрышчэнне» атрад атрымаў 28 чэрвеня 1941 г., калі на Лагішынскім тракце група партызан уступіла ў адкрыты бой з падраздзяленнем немцаў, што рухаліся па тракце. У выніку гэтай першай сур'ёзнай схваткі з праціўнікамі былі знішчаны дзве нямецкія танкеткі і іх экіпажы, узяты ў палон два афіцэры і першы трафей – танкавы кулямёт. Гэты бой быў першым партызанскім боем на беларускай зямлі і, магчыма, першай партызанскай акцыяй Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай вайны.

У першы момант у дзеяннях атрада Каржа відавочна пераважала тактыка наладжвання засад на шляхах руху ворага, каб перашкаджаць прасоўванню нямецкай арміі. Потым, калі колькасна вырастуць атрады, партызанам будуць па сілах больш маштабныя аперацыі – здзяйсненне рэйды, граміць варожыя камунікацыі і гарнізоны.

У дакументах асабістага архіва В.З. Каржа ўтрымліваецца шмат фактаў, якія сведчаць аб гераічнай барацьбе партызан атрада Камарова, як на першым этапе вайны, так і пазней. Так, 4 ліпеня 1941 г. камароўцы вельмі ўдала арганізавалі засаду ў раёне былога маёнтка Заполье, што ў 3-х кіламетрах ад Пінска. «В 12 часов дня 4 июля кавалерия противника в количестве двух эскадронов показала из леса и двинулась на Пинск. Третья группа, в которой в это время находился и я, на близком расстоянии в упор начала расстреливать фашистскую кавалерию, завязался бой..., фашисты все спешили и начали вести сильный пулемётный огонь. В этом бою мы потеряли одного командира группы т. Корнилова и три товарища были ранены. Фашистов ... было убито 20 человек. После этого боя мы отступили по ржи в город» [3, с. 15]. Было шмат і іншых баёў і засад. Аднак вялікіх баёў камароўцы ў той час, зразумела, не маглі весці, таму што для гэтага ў атрада не было дастаткова зброі і боепрыпасаў.

4 ліпеня 1941 г. фашысты ўварваліся ў Пінск, а 8 ліпеня акупіравалі ўсю вобласць.

Не ўсе партызанскія атрады, якія былі створаны ў 1941 г., працягвалі барацьбу. Прычын таму некалькі. Па-першае, нямецкія карныя акцыі і звярыны тэрор акупацыйных улад прыводзілі да значных страт партызан. Па-другое, непадрахтаная, дрэнна

ўзброеныя, не маючы сувязі, дастаткова медыкаментаў, вопраткі, харчавання, партызаны часта гінулі, не наносячы ворагу значных страт. Асабліва ўскладніліся цяжкасці партызанскай барацьбы суровай зімой 1941–1942 гг.

Праз дзесяцігоддзі баец-камаровец, а пазней генерал-маёр КДБ Э.Б. Нордман успамінаў: «К ноябрю из 17 партизанских формирований, созданных в Столине в начале июля, продолжал действовать только отряд Комарова, то есть наш... В течение июля – сентября они были или разбиты, или, израсходовав боеприпасы и продовольствие, двинулись к линии фронта. Сказалось отсутствие подготовленных баз, связей, постоянного контакта с Большой землёй, а больше всего – опыта ведения партизанской борьбы и владеющих таким опытом командиров» [4, с. 53–54].

Аднак не ўсе проста было і ў атрадзе нават такога вопытнага камандзіра, як В.З. Корж. У сваёй дакладнай запісцы ён піша: «8 июля 1941 г. подошёл ко мне боец Мезевич и с ним еще 3 человека, которые заявили, что у них слабое здоровье, они не выдержат в тылу, лучше пойдут догонять своих и воевать в Красной Армии. Я решил их отпустить, т. к. действительно видел в них малоспособных бойцов в тылу врага» [3, с. 16].

Здаралася, што і мясцовыя партыйныя, савецкія функцыянеры, работнікі НКУС і НКДБ, якія былі прызначаны кіраваць партызанскім рухам, імкнуліся перайсці праз лінію фронта і ўліцца ў шэрагі дзеючай Чырвонай Арміі. У гэтым пераконвае з усёй відавочнасцю аналіз дакументаў асабістага архіва В.З. Каржа. Звернемся ў гэтай сувязі да дакладнай запіскі В.З. Каржа. У прыватнасці, у ёй адзначаецца: «25 июля 1941 года мой заместитель Березин поставил вопрос, чтобы уходило за фронт, к нему подобралось ещё человек 18 нытиков, маловеров, испугавшихся трудностей. Мой запрет и доказательства, что этого нельзя делать, оказались бессильными... 26 июля 1941 года 19 человек во главе с Березиным ушли за фронт, остались более честные и преданные патриоты нашей родины» [3, с. 17]. 29 ліпеня В.З. Корж пасылае 4 чалавекі з ліку партызан за лінію фронта, каб яны звязаліся з ЦК КП(б), паведамлілі аб паводзінах Бярэзіна і іншых камуністаў, пакінутых для арганізацыі партызанскіх атрадаў, якія пайшлі з ім.

Прыкладна ў той жа час камароўцы сустрэліся з атрадам, якім камандаваў былы начальнік Ленінскага раённага аддзела НКУС Сахараў. Корж і Сахараў абмеркавалі план сумесных дзеянняў. Але ў хуткім часе стала зразумела, што Сахараў адносіцца крайне скептычна да самой магчымасці актыўных дзеянняў у тыле ворага. Праз пару дзён высветлілася, што «партизанский отряд из Ленинского районного актива, организованный обкомом для борьбы с немцами в их тылу, Сахаров спешно повёл на восток, за линию фронта. И этот их уход больше походил на бегство» [5, с. 247].

Да верасня 1941 г. атрад Камарова аперываваў у Жыткавіцкім раёне, а потым, як піша В.З. Корж, «жизнь и борьба заставили нас перейти в Старобинский район. Этот переход в Старобинский район нашего партизанского отряда вызывался тактикой партизанской борьбы. Дело в том, что в этом районе ещё от гражданской войны остались партизанские кадры. Их не уничтожили во время произвола Сталина». Перш за ўсе, В.З. Корж называе «старога партызана, былога чырвонаармейца І.Т. Севасцьянчыка, І. Бараноўца, С.Ф. Сеўрука ...» [2, с. 197–198].

У сярэдзіне верасня атрад сустрэўся з групай партызан Старобінскага раёна ў складзе 35 чалавек, камандзірам якой быў А.З. Пратасеня. Шмат хто з іх стаў прасіцца перайсці ў атрад Камарова, гаварылі: «что у них нет командира, т. е. очень много командиров и неизвестно, кого слушать». Васіль Захаравіч пагутарыў з байцамі, растлумачыў, што браць іх ў свой атрад будзе горш для агульнай справы, таму што, чым больш атрадаў дзейнічае ў розных напрамках, тым лепш для ўсіх. Гэта пашырае і ўдзяцярае магчымасці партызан [3, с. 7]. І на самой справе, што кінулася ў вочы Каржу, камандзір даваў распараджэнне байцам, а былы старшыня Старобінскага райвыканкама (В.Ц. Меркуль – Л.С.) адмяняе яго без усялякага на гэта права. А партызаны ведалі, што ён не камандзір і нават не камісар атрада, а байцом яго назваць таксама нельга было, таму што распараджэнняў камандзіра ён не выконваў. Корж разумее, што камандзір у атрадзе зусім нявопытны, не валодае ўменнем кіраваць. Напачатку ён правёў размову з партаргам атрада М.І. Бандароўцам, якому прама

сказаў: «Нельзя подрываць авторитет командира: или вы ему помогайте руководить, или поставьте другого товарища» [3, с. 8]. Гэтае пытанне было вынесена на партыйны сход. Камандзірам быў выбраны М.І. Бандароўца. З ім жа Васіль Захаравіч адразу дамовіўся правесці рэйд кіламетраў на 300. Для гэтага вылучылі 60 лепшых байцоў з двух атрадаў. Планавалася здзейсніць гэты рэйд па тэрыторыі Мінскай вобласці. Зазначым, што адной з галоўных задач рэйда было пашырэнне партызанскага руху ва ўсіх раёнах, дзе намечалася ажыццявіць гэтую аперацыю.

2 кастрычніка 1941 г. група партызан-камароўцаў сустрэлася з групай партызан атрада М.І. Бандароўца і пайшлі рэйдам адразу ў Краснаслабодскі раён. Важнейшым вынікам пахода сталі, як падкрэслівае В.З. Корж, сустрэчы з насельніцтвам, сувязі з людзьмі, «через которых можно было втягивать народ в партизанское движение... Само присутствие партизанского отряда в районе подняло дух населения. Население из нас 60 человек делало 600 человек. Для нас это было полезно» [3, с. 8].

Аднак ажыццявіць задуманы план не ўдалося па той прычыне, што сярод партызан знайшліся «хныцікі і малаверы», якіх страшыла наступаючая зіма. Адны прапаноўвалі разыйсціся па дамах, па знаёмых, родзічах. Іншыя – рухацца на ўсход, а то і зусім за лінію фронту. «Самым влиятельным нытиком был В.Т. Меркуль» [3, с. 8]. У такой сітуацыі аб'яднаны атрад вымушаны быў вярнуцца назад у старыя лагеры. Між тым, спрэчкі ў атрадзе не сціхалі. 14 кастрычніка адбыўся партыйны сход атрада, які быў выкліканы паводзінамі некаторых партызан, якія вырашылі ісці за лінію фронту. «На партсобрании эти товарищи хотели заставить меня, – піша В.З. Корж, – вести весь отряд за фронт. На собрании отряда я наотрез отказался от этого неправильного предложения некоторых товарищей и сказал, что за состояние отряда в зимнее время я отвечаю, заявляю, что будем работать зимой не меньше, чем летом. Но по настоянию 9 человек, из них большинство члены партии, пришлось выдать справки о пребывании их в отряде и отпустить за фронт» [3, с. 8].

21 ліпеня 1941 г. быў створаны Мінскі падпольны абкам КП(б)Б, на чале якога стаў былы сакратар абкама В.І. Казлоў. Галоўнай задачай абкама з'яўлялася разгортванне партызанскага руху на тэрыторыі Мінскай, а з красавіка 1942 г. і Палескай абласцей. Таксама ў межах гэтых тэрыторый абкам павінен быў ажыццяўляць ускладзеную на яго задачу кіраўніцтва падпольнай і партызанскай барацьбой.

В.З. Корж надае гэтаму пытанню асабліваю ўвагу, прычым выказвае ўласнае меркаванне адносна сітуацыі, якая складвалася ў першыя дні і месяцы вайны. У дакладной запісцы В.З. Каржа пакінуты наступныя радкі: «При встрече с т. Козловым (1-й сакратар Мінскага падпольнага абкама КП(б)Б – Л.С.) я предложил пройти группой партизан севернее Слуцка, посмотреть, что есть в Воробьевских лесах, в Греском, Копыльском районах и выйти в Краснослободский район, а потом в Старобинский район с задачей – произвести по дороге несколько операций по уничтожению полиции и немцев и подымают партизанское движение во всех районах... Расширить район действия партизан в самое трудное время, как зима и т. д. Тов. Козлов было согласился, а потом стал категорически не советовать мне и Бондаровцу» [3, с. 8].

З поўным правам В.З. Корж заўважае, што праблема так званай «сямёркі» (група работнікаў Мінскага падпольнага АК КП(б)Б) заключалася ў тым, што яны цалкам разлічвалі на дырэктывыя ўказанні з Масквы, знаходзіліся ў глухім лесе, не маючы ніякай сувязі з партызанамі. Яшчэ пры першай сустрэчы (восень 1941 г. – Л.С.) В.З. Корж гаварыў В. Казлову: «...тебе не находится в отряде нельзя, и вы делаете большую глупость, что вы скрываетесь от отряда, т. е. по вашему “конспирируетесь”, тебе надо стать комиссаром отряда и раздувать дальше партизанские дела... Он моим советом пренебрёг, посчитал, что он “большой” человек и ему указывать и советовать нельзя» [3, с. 10]. Больш за тое, як далей успамінае В.З. Корж, калі камароўцы наладзілі цесную сувязь яшчэ з адным атрадам, сталі праводзіць сумесныя баявыя дзеянні, кантраляваць больш вёсак, яны аддаляюцца ад партызан на 25 кіламетраў. Пэўнае ўдакладненне становішча, звязанага з паводзінамі партыйнага кіраўніцтва, даюць і іншыя дакументальна зафіксаваныя факты. Так, у момант

знаходжання партызанскага атрада Камарова (зіма 1941 г.) ў Любанскім раёне, В.З. Корж, ведаючы аб знаходжанні тут «сямёркі», як мага хутчэй спяшаўся звязацца з В.І. Казловым. Аднак «Василий Иванович Козлов, Мачульский и другие, как они тогда назывались, – “семёркой”, продолжали “сидеть” где-то в лесу..., т. е. прятаться от всех, от жителей и от партизан, никакой работы не проводили.... Отряды знали, что есть такая “семёрка”, и знали, что это партийные товарищи. Было страшно обидно за неправильное поведение этой “семёрки”, которую ничего не интересовало, а только лишь спасали свою шкуру и отсиживались в тылу...» [3, с. 13].

У гэтай сувязі неабходна адзначыць крайне негатыўнае стаўленне Васіля Захаравіча да падобных паводзін прадстаўнікоў партыйна-савецкай наменклатуры, якіх называе трусамі і паразітамі. У сваім дзённіку 23.08.1941 г. ён запісвае аб тым, як яму хочацца знішчыць гітлераўцаў, якіх называе людоедамі, паразітамі, парушальнікамі мірнай працы ўсяго чалавецтва. Але не меншае абурэнне выклікалі ў яго паводзіны прадстаўнікоў партыі, якія «годами сидели на ответственных постах, губили живое дело, называли себя “героями”, а сейчас пошли “в кусты”. А если не в кусты, то блытаются по нашим тылам и мешают честным людям вести Отечественную войну с фашизмом...» [2, с. 203].

Згодна рашэння кіраўніцтва атрада была паслана група з падводамі для таго, каб прапанаваць кіраўніцтву Мінскага абкама выехаць у в. Загалле, дзе знаходзіліся два атрады. Калі яны прыехалі ў штаб, які размяшчаўся ў гэтай вёсцы, то сапраўды знешні выгляд іх быў падобны на «ту “божью семёрку”, про которую в отрядах говорили, все были небриты, бороды были похожи на апостольские, ребята смеялись, брили и приводили их в порядок, нашли им квартиру, расположили и с того момента они начали общаться с партизанами. Это был уже февраль месяц 1942 г.» [3, с. 13].

Крыху пазней В.З. Корж быў уведзены ў склад гэтай «сямёркі» ў якасці ваеннага кіраўніка ўсімі атрадамі, з якімі была наладжана сувязь. Зазначым, што ў той час атрад Камарова трымаў сувязь з пяццю атрадамі. Важным момантам тагачаснага этапу пошукаў новых тактычных дзеянняў можна лічыць тое, што ў студзені 1942 г. В.З. Корж спланаваў першы, па сапраўднаму вялікі партызанскі рэйд сіламі некалькіх атрадаў. Рэйд пачаўся 19 лютага і быў разлічаны на месяц. Камандаваў усімі атрадамі В.З. Корж, нягледзячы на тое, што В.І. Казлоў з групай абкама таксама ехаў разам з партызанамі. На працягу ўсяго рэйда «сямёрка» «ни в какие оперативные дела не вмешивалась» [3, с. 14]. Справа ў тым, што яшчэ да пачатку аперацыі В. Казлоў вырашыў, што яе павінен узначаліць менавіта В.З. Корж як вопытны камандзір. Такі выбар можна разглядаць як ухіленне 1-га сакратара ад адказнасці, улічваючы яго «агульнае кіраўніцтва», у выпадку магчымых няўдач.

21 лютага сіламі 4-х партызанскіх атрадаў была здзейснена першая сумесная аперацыя, у выніку якой была разгромлена Кузміцкая воласць і паліцэйскі ўчастак [2, с. 216]. Вынік саннага рэйда можна ацаніць як значны. У сваёй справаздачы В.З. Корж канстатуе: «За этот рейд мы сделали много полезного, разгромили несколько полицейских участков, укрепили веру в народе в победу Красной Армии, пронеслась очень большая легенда, что нас очень много, что это регулярная воинская часть. Все это в нашу пользу» [3, с. 14].

Між тым, план рэйда не быў канчаткова выкананы па той жа прычыне, як і восенню 1941 г. Некаторыя кіраўнікі атрадаў сталі вагацца, іх пужала небяспека невядомай мясцовасці. Яны не жадалі рызыкаваць сваім жыццём, таму настойвалі на вяртанні ў свае месцы. Асабліва пачала непакоіцца аб вяртанні назад нічым сябе не праявіўшая ў баявых справах «святая семёрка» В.І. Казлова. Аднак самым уплывовым «хныцікам» быў усё той жа В.Ц. Меркуль. Замест таго, каб дапамагчы В.З. Каржу, як камандзіру, выканаць да канца план рэйда, адны з іх, як адзначаецца ў дакладнай запісцы, «начали ставить палки в колёса, другие заняли нейтральную позицию, и мне пришлось волей-неволей согласиться на этот отход» [3, с. 14].

Шматаспектная праблема адносін партызан да мясцовага насельніцтва заслугоўвае асобнай увагі. Дакументальныя матэрыялы дазваляюць з большай аб'ектыўнасцю паказаць сапраўдныя адносіны паміж насельніцтвам і партызанамі. Так, у сваёй справаздачы В.З. Корж паведамляў, што з дапамогай стараст, паліцэйскіх і «ўсякай сволачы», немцы

пасеялі такі страх у насельніцтва, што яно «боялось не только встретиться с партизанами, а даже знать что-нибудь о партизанах». З-за гэтага «жизнь партизан становилась трудной, не было где доставать продукты. Население боялось кормить партизан» і тыя хварэлі [3, с. 17]. Яшчэ праз месяц В.З. Корж заўважаў як паліцыя «росла по деревням, множилась и распространяла своё влияние на население. Население легко поддавалось полицейскому влиянию потому, что ничего не знало о фронте...» [3, с. 18]. У святле гэтай ацэнкі неабходна прыняць пад увагу рэпрэсіўныя акцыі савецкай улады супраць вялікай масы людзей, без уліку якіх немагчыма зразумець адносіны адчужэння і нават варожасці, якія не абяцалі разгортвання усенароднай барацьбы ў абарону гэтай улады. Адметным у плане паказу тых падзей можна лічыць запіс, які пакінуў Васіль Захаравіч у сваім дзённіку 7.09.41 г. У ім В.З. Корж распавядае аб тым, што, знаходзячыся ў двух вёсках Мілеў і Залючыцы, яны не знайшлі ні ў адной хаце мужчын. Усіх даўно забралі, некаторых на 3–5 гадоў за тое, што «злые люди наговорили, а товарищи (прадстаўнікі савецкіх органаў – Л.С.) не разобрались и взяли. И я пришел к убеждению, – працягвае ён, – что столько противников советской власти не было и не могло быть, а иначе она не держалась бы и не имела бы таких успехов, какие имела». І далей Васіль Захаравіч выказвае не толькі сваё меркаванне, але і разуменне, якое склалася ў народзе, таго, што тыя, хто вырашаў лёс чалавека і лёс цэлай сям'і, адштурхоўвалі гэты народ ад савецкай улады [2, с. 206].

В.З. Корж надаваў асаблівую ўвагу правільным узаемаадносінам з насельніцтвам. Ён лічыў гэта адным з асноў для далейшага развіцця партызанскага руху. У сваім дзённіку, успамінах і справаздачы ён імкнуўся пісаць аб тым, як рэальна складваліся ўзаемаадносіны паміж партызанамі і насельніцтвам. Шмат фактычных звестак аб шчыльных кантактах з насельніцтвам утрымліваюць гэтыя дакументы.

Ва ўмовах адсутнасці запасаў харчавання правядзенне гаспадарчых аперацый па іх нарыхтоўцы стала практычна адной з галоўных асноў эфектыўнай барацьбы партызан у тыле ворага. Аб гэтым 12.08.41 г. піша В.З. Корж: «Сейчас буду посылать людей в разные стороны за кое-каким продуктом. Самое тяжёлое для партизан – это питание. Было бы питание, работы было бы больше на 75 %» [2, с. 202]. Пры гэтым, камароўцы «никогда и крошки хлеба не брали насильно, как ни тяжело приходилось. Исключение – только дома изменников, предателей, и крестьяне хорошо помнили это... Новичкам, приходившим в отряд, строго внушали правила морального кодекса партизан: мало быть смелым в бою, надо быть другом каждого крестьянина, его защитником, его совестью» [5, с. 322–323]. Праўда, трэба прыняць пад увагу, што такія прыстойныя паводзіны партызан у паўсядзённым жыцці не былі характэрны для ўсіх чальцоў асобных атрадаў. І В.З. Корж не замоўчвае негатыўныя праблемы, звязаныя з адсутнасцю дысцыпліны, п'янствам, рабаўніцтвам насельніцтва. «В ряде наших отрядов народ разбалован, процветало пьянство, мародёрство, неправильные взаимоотношения с населением, мы в своём отряде, особенно руководящий состав, всё это видели и страшно переживали, ведь это наше общее дело, государственное дело...» [3, с. 13].

Далейшага разгляду патрабуе яшчэ інфармацыйна-прапагандысцкая работа сярод мясцовага насельніцтва, якую праводзілі камароўцы. Вядома, што прапагандысцкі апарат акупантаў усімі сродкамі імкнуўся «вылечыць народ ад бальшавізму», а таксама дыскрэдытаваць партызанскі рух, знішчыць веру людзей у перамогу Чырвонай Арміі, звярнуць іх са шляху актыўнай барацьбы супраць захопнікаў.

Нягледзячы на тое, што партызаны маглі быць на акупаваных тэрыторыях пэўным цяжарам для мясцовага насельніцтва, але, апроч гэтага, яны прапаноўвалі альтэрнатыву. Праз уласную прысутнасць яны закладвалі і ўзмацнялі сумнеў у перамозе немцаў і ўяўлялі з сябе канкурэнцыю для акупантаў як з палітычнага, так з інфармацыйнага гледзішча.

Да прапаганды сярод насельніцтва В.З. Корж ставіўся вельмі сур'ёзна. Ён ведаў, што пасля нападу немцаў, мясцовыя памагатыя: старасты, бургамістры імкнуліся запалохаць мясцовае насельніцтва, стварыць пачуццё жаху ад магчымай помсты з боку немцаў за сувязь з партызанамі. Таму з насельніцтвам, як падкрэслівае В.З. Корж, «надо было работать очень тонко, правильно ему всё разъяснить и постепенно втягивать в партизанскую борьбу против

немцев. Приходилось очень часто даже не брать у крестьян продуктов, голодать, добиваться симпатии у населения, опрокидывая этим самым фашистскую агитацию, в которой оккупанты называли нас на каждом шагу “бандитами”, заявляли, что мы лишь грабим население и т. д.» [3, с. 17].

Напрыканцы звернем увагу на праблему кіраўніцтва па каардынацыі дзейнасці партызанскіх атрадаў і груп. Аналіз зместу дакументальных матэрыялаў паказвае, што ўжо ў канцы 1941 г. атрад Каржа ўзаемадзейнічаў і трымаў сувязь з пяццю партызанскімі атрадамі, якія дагэтуль дзейнічалі ізалявана. Між імі была дамоўленасць, які атрад, у якім напрамку павінен весці разведку, трымаць абарону. Яскравым прыкладам баявога ўзаемадзеяння атрадаў з’яўляецца санны рэйд у сакавіку 1942 г., аб якім ішла гаворка вышэй. Але Васіль Захаравіч добра разумеў, што для каардынацыі дзеянняў партызанскіх падраздзяленняў, асабліва пры сумесных баявых аперацыях, «требовалось какое-то общее руководство, поскольку отряды были связаны между собой» [3, с. 11]. І толькі летам 1942 г. пасля таго, як быў створаны Цэнтральны штаб партызанскага руху, была налажана сувязь з Цэнтрам. Праўда, яна была яшчэ не рэгулярная, аднак з’яўлялася вялікай справай. Усведамленне таго, што аб іх ведаюць, аб іх думаюць там, у Цэнтры, было вялікай маральнай падтрымкай для партызан.

Да пачатку лістапада 1942 г. на тэрыторыі Пінскай вобласці было створана 7 партызанскіх атрадаў, у якіх налічвалася да 2000 партызан [5, с. 362]. На базе гэтых атрадаў было створана Пінскае партызанскае злучэнне пад кіраўніцтвам легендарнага камандзіра і арганізатара В.З. Каржа. У яго шэрагах ў 1944 г. знаходзілася ўжо 15000 байцоў [2, с. 177].

Такім чынам, у інтарэсах даследавання гісторыі партызанскага руху асабліваю цікавасць выклікаюць дакументы асабістага архіва В.З. Каржа. Багаты інфармацыйны іх змест дапаўняе здабыткі айчыннай гістарыяграфіі, дапамагае з большай аб’ектыўнасцю ствараць цэласную карціну гістарычных падзей станаўлення і развіцця партызанскага руху на Беларусі ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Арыгінальнасць гэтых крыніц заключаецца ў тым, што ў іх занатоўваюцца некаторыя ключавыя моманты, якія на цяперашні час замоўчваюцца ў айчыннай гістарыяграфіі. Гэта адносіцца да такіх пытанняў, як знішчэнне рэзерва партызанскіх кадраў у сярэдзіне 30-х гг., бяздзейнасць асобных партыйных кіраўнікоў, якія былі пакінуты для арганізацыі партызанскай барацьбы, рэпрэсіі 30-х гг., якія адштурхоўвалі народ ад савецкай улады, не заахвочвалі яго ў разгортванні ўсенароднай барацьбы ў абарону гэтай улады. Несумненна, гэтыя дакументы патрабуюць далейшага асэнсавання, аднак факты, якія вынікаюць з іх, пераконваюць у неабходнасці іх выкарыстання пры разглядзе гісторыі партызанскага руху на Беларусі ў пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны.

Літаратура

1. Гомельщина партизанская. Начало. Июнь 1941 – май 1942 г. : сб. док. и материалов // НАРБ. – Минск, 2010. – Вып. 1. – 238 с.
2. Корж, В. З. Моя борьба и труд / В. З. Корж // Неман. – 1998. – № 2. – С. 177–228.
3. Докладная записка «О проделанной работе в тылу врага за период с первых дней войны, т. е. с июня 1941 года по 3-е апреля 1942 года» // Беларускі гістарычны часопіс. – 1994. – № 2. – С. 15–19 ; № 4. – С. 7–16.
4. Нордман, Э. Б. Не стреляйте в партизан... / Э. Б. Нордман. – Минск : Беларусь, 2007. – 200 с.
5. Смирнов, Н. И. Генерал Корж. Неизвестные страницы... / Н. И. Смирнов. – Минск : Звязда, 2014. – 686 с.